

SOKRATES VE İSMET ÖZEL

Fatih ÖZTÜRK

ARAŞTIRMA-İNCELEME

h@rf

2. BASKI

The first part of the document discusses the importance of maintaining accurate records of all transactions and activities. It emphasizes that proper record-keeping is essential for ensuring transparency and accountability in the organization's operations. This includes tracking expenses, revenues, and other financial data to provide a clear picture of the organization's financial health.

The second part of the document outlines the various methods and tools used to collect and analyze data. It highlights the use of surveys, interviews, and focus groups to gather insights from stakeholders. Additionally, it discusses the application of statistical analysis and data visualization techniques to interpret the collected information and identify trends and patterns.

The third part of the document focuses on the implementation of the findings and recommendations. It provides a detailed plan of action, including specific steps to be taken, responsible parties, and a timeline for completion. This section also addresses potential challenges and offers strategies to overcome them, ensuring that the organization can effectively put its findings into practice.

Finally, the document concludes with a summary of the key findings and a call to action. It reiterates the importance of ongoing monitoring and evaluation to ensure that the implemented changes continue to yield positive results and that the organization remains committed to its mission and vision.

Fatih Öztürk: 1982 yılında Malatya'da doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini aynı şehirde tamamladı. 2004 yılında Orta Doğu Teknik Üniversitesi İngilizce Öğretmenliği lisans programından, 2008 yılında Erciyes Üniversitesi Batı Dilleri ve Edebiyatları bölümü yüksek lisans programından, 2014 yılında İnönü Üniversitesi Felsefe bölümü yüksek lisans programından ve 2019 yılında İnönü Üniversitesi Felsefe bölümü doktora programından mezun oldu. Halen aynı üniversitede öğretim görevlisi olarak çalışmalarına devam ediyor. Felsefe, eğitim ve edebiyat konularında yayımlanmış birçok makalesi ve iki telif kitabı vardır. Evli ve 3 çocuk babasıdır.

SOKRATES VE İSMET ÖZEL

Fatih Öztürk

*h*orf

Harf Yayınları: 98

İnceleme: 1

Eserin Adı

Sokrates ve İsmet Özel

Yazar

Fatih Öztürk

İlk Okuma

Erdal Çakır

Kapak Tasarımı

www.sarakusta.com.tr

Teknik Hazırlık

www.harfegitim.com.tr

Birinci Basım: Haziran 2015

İkinci Basım: Mart 2021

ISBN: 978-605-7974-33-4

Bu kitabın yayın hakları © Harf Eğitim Yayıncılığına aittir.

Baskı

Emsal Matbaa Tanıtım Hizmetleri San. ve Ltd. Şti.

Sertifika No: 46753

Harf Eğitim Yayıncılığı

Meşrutiyet Mah. Konur Sokak No:39/1 Kızılay-Çankaya-ANKARA

0 312 419 69 13

bilgi@harfegitim.com.tr

www.harfegitim.com.tr

İÇİNDEKİLER

Ön Söz	7
Giriş	9
1. Bölüm.....	17
Felsefe ve Edebiyat İlişkisi.....	17
1.1. Edebiyatçı İçin Felsefe / Felsefeci İçin Edebiyat	22
1.2. Felsefe: Tümelin Bilgisi / Edebiyat: Tikelin Bilgisi.....	27
1.3. Varoluş ve Metafizik Sorunu	28
1.4. Ortak Payda Olarak ‘Dil’	32
2. Bölüm	37
Felsefi / Eleştirel Bakış Açısı.....	37
2.1. Sokrates’in Mahkeme Süreci.....	39
2.1.1. Jüri	39
2.1.2. İsnat Edilen Suçlar.....	41
2.2. Demokrasi Eleştirisi.....	44
2.2.1. Antik Dönem’de Demokrasi.....	46
2.2.2. Polis: Yunan Şehir-Devleti	48
2.2.3. Sokrates’in Demokrasi Eleştirisi.....	49
2.2.4. İsmet Özel’in Demokrasi Eleştirisi.....	66
2.3. Anti-Sofistlik / İlkelilik.....	76
3. Bölüm	89
Ölüm, Adalet ve Yasalara İtaat Düşüncesi.....	89
3.1. Ölüm.....	90
3.2. Adalet ve Yasalar.....	111
Sonuç.....	122
Kaynakça.....	132

Ön Söz

Mutluluk arayışı içindeyken, arayış mutluluğuna erişen Sokrates, neticenin (Sofistler gibi davranarak) her ne olursa olsun kendi lehine tezahür etmesine mi yoksa neticeden hakkın zuhur etmesine mi itibar etmişti? Öyküsünde sahicilik düzlemine başat sebat vardı. Bedeninin Atinalılarca alınmasına müsaade ederken onları manipüle mi etmişti? Nihayetinde, Atinalılara bedeninin verdiği bir zarar yoktu. Az yer az içer, çok söyle(ti)r çok dinlerdi. Lisan-ı hâl ile ifadelerini perçinleyen Sokrates, bedenini kefarete olarak takdim edip lisan-ı memet ile bütün hayatını takdis mi etmişti? Ortada, gerilen bir göğüs, göğüslenen bir ölüm, uğruna ölünen bir hayat, bizzat kendisiyle hayat bulunan bir ölüm vardı. Hâliyle, başa dönmesine gerek yoktu.

Yıllarca omzunun üstünde taşıyabileceği bir 'baş' arayan İsmet Özel'in de bulduğu başı taşıyacak omuzlara ihtiyacı vardı artık. Bazı sayfalarını atlayarak okuduğu kitabı baştan okumaya dermanı var mıydı bilinmez. Belki de öyle bir yol yürümüştü ki ancak dönüş yolunu yok ederek ilerleyebilirdi. Başa dönemezdi bu yüzden.

Ünsiyet çoğalması yaşatan duru görüleriyle göz kırpıp berrak zihniyle mütenasip ömrünü insanlığa hediye eden Sokrates, ölü-

mü mutlak bir mutluluk ile karşıladığı için mi dönüş yolunu yok ederek ilerleyen İsmet Özel, celladına gülümsemişti? Sokrates baldıran zehrini içerek hayatına son verirken İsmet Özel'e sunulan baldıran zehri şiiri miydi?

Giriş¹

Felsefe, bir bütün olarak varlığı ve hayatı ele alan, özü bakımından akla dayanan, büyük ölçüde sistematik ve eleştirel düşünüş olarak tarif edilse de felsefenin herkes tarafından kabul edilen bir tanımının olduğunu söylemek güçtür. Onun konusu ‘nihai ve en yüksek şeyler’in yanı sıra genel olarak varlığın ele alınması, evrenin kendisi ve insanın yaşamıdır (Cevizci, 2011a: 176). Genel ilkeleri bulma gayreti olarak da değerlendirilen felsefe, konularına uygun yöntemleri kullanarak, beşerî değerleri ve amaçları sorgulayarak, insan yaşamını ve eylemlerini de inceler. Edebiyat ise olay, düşünce, duygu ve hayallerin dil aracılığıyla sözlü veya yazılı olarak biçimlendirilmesi sanatı şeklinde tanımlanabilir; her ne kadar bu tanımın içinden bazı şeyleri çıkarmak veya ona başka şeyler de dâhil etmek mümkün olsa da. Felsefe ve edebiyatın bu kısa tanımlarından hareketle bile onları buluşturan noktaların çokluğundan bahsetmek mümkündür. Örneğin, her ikisi için de akıl önemliyken, edebiyatın konu edindiği duygu, düşünce ve olaylar insan yaşamının parçaları olduğu için aynı zamanda felsefenin de

¹ Bu eser, büyük ölçüde, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Anabilim dalında hazırlamış olduğum yüksek lisans tezi üzerine kurulmuştur.

konusu hâline gelmiş olurlar. Her iki disiplinin de varlığını dile borçlu olması da önemli bir ortaklığı ifade eder. Dahası, her iki alan, insanın varoluşunu bütün yönleriyle ele alabilme kapasite ve görevine sahip oldukları için, konu edindikleri şeylerin genişliği ve çeşitliliği göze çarpan bir diğer ortak payda olarak kabul edilebilir. Felsefe ve edebiyat arasındaki ilişki, her iki disiplinin bağımsız birer disiplin hâline gelmelerinden beri devam etmektedir ve bu ilişki diğer herhangi iki alan arasındaki ilişkiden daha kapsamlı, daha derin ve çift yönlüdür.

Bu ilişkinin örneklendirilmesi için, bu kitapta, bir filozof olarak Sokrates, bir şair ve edebiyatçı olarak da İsmet Özel konu edilmektedir. *Sokrates'in Savunması* adlı eser ile İsmet Özel'in *Celladıma Gülümserken* şiiri hem içerik hem örgü hem de biçim bakımından örtüşmektedir. Her iki eserde de düşünürlerin kendi fikir ve anlayışlarının bir savunusu yapılmaktadır. Çalışmanın içeriği de işte bu varsayım, yani iki düşünür ve eser arasındaki paralellik, üzerine inşa edilmiştir. Bu paralellik ele alınırken, özellikle iki düşünürün eleştirel bakış açılarının, ölüm, adalet ve yasa algılarının incelemeye konu edilmesinin sebebi bu kavramların felsefe literatüründe ve bir alan olarak felsefi düşünce dünyasında yer etmiş ve sıkça tartışılmış olmasıdır. İsmet Özel'in konu edilmesinin temel sebeplerinden biri onun şair olmasının yanı sıra bu felsefi konuları eserlerinde şiirin el verdiği ölçüde felsefi bakış açısıyla ele almasıyla ilgilidir.

Sokrates MÖ 399'da mahkemeye verildiğinde, ona isnat edilen suç somut delillerden ziyade, genel kanaatlere dayanıyordu (Ober, 2011: 143). Bu genel kanaat ise Sokrates'in eleştirel bakış açısı, özellikle de demokrasi eleştirisi, Atina halkını ruhuna özen göstermemek ve erdeme bağlı olmamakla suçlaması, halk tarafından ateist doğa filozofları ve söz ustası Sofistlerle karıştırılması ile şekillenmişti. Oysaki Sokrates, ne sofistler gibi yanlışlığı doğru göstermenin mubah sayıldığı bir retorik anlayışı benimsemiş ne de öğrettiklerine karşılık halktan maddi bir talepte bulunmuştu. Hayatını devam ettirecek kadarı ile yetinmiş ve böyle yapmayı da öğütlemişti. Felsefesinde 'erdem', 'erdemlilik' konuları üzerinde

ısrarla durmuş ve erdemsiz insanın hem kendisine hem de topluma zarar vereceğini söylemiş, bunun için de erdeme özenen bir ‘demos’tan yana tavır koymuştu. Kısacası Sokrates’in yapıp ettikleriyle maruz kaldığı muamele arasında büyük bir uyumsuzluk söz konusuydu. İsmet Özel de kendisine yönelik saldırıların somut bir altyapıdan yoksun olduğunu, yani kendisini suçlayanların ellerinde gerçek delillerin bulunmadığını düşünmektedir. *Of Not Being A Jew* adlı şiirinde “çünkü böndür altında kaldığım töhmet / uğradığım kinayeler bön ve berbat” diyerek onların haklılıklarının bir yanılısına olduğunu dile getirmektedir. Bu bağlamda, Platon’un yazmış olduğu *Sokrates’in Savunması* adlı eser Josiah Ober’e göre bir ölçüde bir hikâye şeklindedir ve bu hikâyede protagonist (iyi anlamda ana karakter) Sokrates iken, antagonist (kötü anlamda ana karakter) yalnızca Meletus değildir; Atina şehir-devleti, vatandaşları, kurulu yasaları ve onun demokratik politik kültürü de antagonist rolündedir (2011: 146).

Gerçekten filozof olan insanların, kitlelerin göğüslemeyi göze alamadığı zorlukları, sonunda ölüm bile olsa göğüsleyebilen kişiler olduğunu dile getiren İsmet Özel, Sokrates’i, felsefesiyle özdeşleşmiş hayatını ve mücadelesini, düşünce önderlerinin ahâlden ne bakımdan ayrıldığını anlattığı şu paragrafta özetler niteliktedir:

Ahâlden kişiler sadece başlarına bir bela gelince düşünürler. Yalnız kendi canları yandığı zaman haykırırlar, yalnız kendileri zarara uğradıklarında harekete geçerler. Bütün insanların, bir milletin başına gelen belayı düşünmek, insanlığın, toplumun, kanayan yarasını görmek, insanlar için insanlardan önce yola çıkmak sadece bilginlerin, sanatçıların, düşünce ve aksiyon erlerinin payına düşmüştür. Filozoflar da bunlar arasındadır. (Özel, 2008b: 43)

Sokrates yüzyıllar öncesinde insanlar için insanlardan önce yola çıkmış en büyük filozoflardan biridir; hatta bu özelliğiyle düşünce tarihinde entelektüel ve moral bir ikon hâline gelmiştir

(Long, 2011: 355). O, filozofluğunu, hiçbir şey bilmediğini kabul etmesine borçlu olduğunu ifade eder. Bunun da kendisine ‘bilgiyi sevmek’ ve ‘arama’ yolunu açtığını düşünür. ‘Tek bildiğim şey, hiçbir şey bilmediğimdir.’ (Sokrates’in Savunması, 23b) düsturundan hareket eden Sokrates’i, çalışmanın diğer düşünürü olan İsmet Özel ‘bilmemenin kendisini bilgiye götürdüğünü’ (Özel, 2007a: 22) söyleyerek tekrar ve ikrar eder. İsmet Özel de Sokrates gibi gerçek bilenin sadece Tanrı olduğuna inandığı için, insanoğlunun, bilginin olsa olsa ‘iletken’i olabileceğini öne sürer (2007b: 42).

Sokrates’in felsefi düşüncelerinin kendisinden önceki doğa filozoflarının yaptığının aksine, Sofistlerle birlikte, doğa yerine ‘insan’a odaklanması onu birçok anlamda ‘ilk’ ve ‘özgün’ kılar. Bunun ötesinde, onu bir filozof olarak meslektaşlarından ayıran bir diğer önemli özellik ise düşündüklerini, öğrettiklerini ve nihayetinde söylediklerini uygulayan ve yaşayan bir filozof olmasıdır. Özel’e göre, Sokrates’i herkesten ayıran en önemli özelliklerinden biri gerçekten budur ve bu inançtan hareketle hem kendisine hem de insan tekine şu sahiciliği sunmaktadır: “Siz öyle yaşayacak, öyle davranış göstereceksiniz ki hangi meseleyi yüklediğinizi ayrıca belirtmenize gerek kalmayacak” (2007b: 90). Bu bağlamda, Sokrates’in ‘yeni’ bir ‘hayat’ bulduğu ‘ölüm’ü huzurla karşılamasının, ‘felsefesini yaşayan filozof’ sıfatını kazanmasında en büyük puanı getirdiğini söyleyenler pek de haksız sayılmaz:

Bilhassa modern dönemde, Sokrates özgür ifadenin, dürüst ve amansız sorgulamanın ve de hakikati sevmenin savunucusu olarak takdis edilir. Diğer filozoflar da bu adanmışlıkları paylaşmışlardır. Ancak, Sokrates bunları hayatı pahasına savunmuştur. Adanmışlıklarını sahnelerken, Sokrates bir teorisyenden daha fazlası olmuştur çünkü o, aynı zamanda politik sahnede bir aktör olmuştur. (Griswold, 2011: 333).

Sokrates, hayatı boyunca hiçbir şey yazmamıştır, yazdıysa da günümüze ulaşmamıştır. O, felsefesini sokakta ve agorada yahut davet edildiği bir yemekte veya şölende karşılaştığı insanlarla ikili

veya çoklu konuşmalar yaparak anlatmıştır. İnsanlarla yaptığı tartışmalarda kullanmış olduğu metot, yani soru sorma ve cevap verme metodu, takipçileri tarafından fazlaca benimsenmiştir. Buna en iyi örnek ise Platon'un yazmış olduğu diyaloglardır. Bu diyaloglar aynı zamanda edebî eser olarak da kabul edilmektedir. Bu eserlerde genellikle Sokrates başkonuşmacıdır ve bu diyaloglar kendisi gerçekten de bu diyalogları yaptığı zamanda kayda alınmış eserler değildir. Bunlar, daha sonraları Platon tarafından kaleme alınmıştır. Zaten Sokrates'i takip edenlerin niyeti Sokrates'in belirli bir zamanda veya yerde yapmış olduğu konuşmaları yazıya dökmek değildi; onların temel gayesi bu şekilde metinler kaleme alarak Sokrates'in tartıştığı yolla felsefi meseleleri tartışmaktı (Döring, 2011: 25).

Platon'un özellikle gençlik diyaloglarında, Sokrates, neredeyse yaptığı hiçbir tartışmayı bir sonuca bağlamaz. Bir başka deyişle, 'elenchus'² yöntemiyle muhatabını sürekli köşeye sıkıştırarak onun düşüncelerini çürüten Sokrates, kendi adına bir tanımda³ bulunmadığı gibi bir çözüm önerisi de sunmaz. Bu çıkmaza 'aporetic'⁴ veya 'aporia' denir ve Platon'un bu tutumu eleştiriye maruz

² Bu yöntem, konuşmanın soru-cevap şeklinde ilerlemesini tarif etmektedir. Sokrates, muhatabına herhangi bir konuda tek yönlü bir bilgi aktarımında bulunmaz, aksine, muhatabına sürekli sorular sorarak cevaplar alır, daha sonra yeni sorular ve cevaplar ile diyalog devam eder. Bu yöntem, daha sonraları 'Sokratik metot' olarak adlandırılmış ve pedagojide, tek yönlü anlatımdan farklı bir metot olarak varlığını devam ettirmiştir (Scott, 2002: 1). *Euthyphro*, *Kriton* gibi diyaloglarda bu yöntem baskınken, mesela *Meno* diyalogunda Platon bu yöntemi aşarak bilgiye ulaşma konusunda pozitif yollar ve yeni teoriler de öne sürer (Karasmanis, 2006: 129). Ayrıca Aristoteles'e göre, Sokratik metodun ayırıcı iki özelliği ise 'çıkarcımcı (inductive) argüman' ve 'tümelin tanımını' yapabilmis olmasıdır (Metafizik, 1078b 27-29).

³ David Charles, *Types of Definition in the Meno*, adlı makalesinde, Sokrates'in tanımlarını bir sınıflandırma çerçevesinde ele alır ve Sokrates'in hemen hemen her diyalogunda muhatabından talep ettiği tanımların bu kategorilerden hangisine girebileceğini tartışır. Ona göre, üç tür tanım vardır: (1) gerçek tanımlar: tanımlanacak şeyin özünü veren önermeler, örneğin, rengin şekillerin bir birleşimi olup görme duyusu tarafından algılanabilmesi, (2) kavramsal tanımlar: kavramı anlayan herkes tarafından a priori olarak bilinen, tanımlanacak şey hakkında gerçek önermeler, örneğin, şekil katı cismin sınırlandırılması, (3) olguyu saptayan gerçek iddialar: örneğin, şekil renge daima eşlik eden tek şeydir (2006: 110). Sokrates'in bu anlamda diyaloglarda muhatabından hangi türden tanım istediği bir tartışma konusu iken kendisinin sunduğu tanımlar da genellikle 2. ve 3. tür tanımlar kategorisine girmektedir.

⁴ Richard Bett, *Socratic Ignorance* adlı makalesinde Sokratik diyalogları bu pence-

kalmıştır. Benzer eleştirisi İsmet Özel'in yazıları için de söz konusudur. Ona yönelik eleştiriler ise kendisinin felsefi, sosyolojik ve politik konularda yerinde tespitler yaptığı ama çözüm üretmediği şeklindedir (Özel, 2002b: 111). Bu benzerlik ise Özel'in metot olarak da Sokrates ile yakın yerde durduğunu göstermektedir.

Sokrates, resmî olarak, 'Atina'nın tanıdığı tanrıları tanımayarak, yeni tanrılar üretmek ve gençleri yoldan çıkarmak' gerekçesi ile suçlanmış ve idamına karar verilmiştir. Birçok araştırmacıya göre asıl sebep bu gerekçeden çok farklıydı. Bu çalışmada da asıl gerekçenin bu olmadığı düşüncesinden hareketle, Sokrates'in mahkûmiyetinin altında yatan sebepler incelenmiştir. Bu sebeplerin ise genel anlamda, Sokrates'in 'yeni öğreti'nin bir mensubu olması, eleştirel bakış açısının özellikle de demokrasi eleştirisinin halk tarafından tasvip edilmemesi, halkı ve temsilcilerini sürekli olarak 'ruhlarına özen göstermeye' davet etmesi, birçok sebepten ötürü kendisinin Sofistlerle karıştırılması olduğu söylenebilir. Sokrates'in yaşadığı dönem, günümüzde birçok araştırmacı tarafından 'yeni öğreti' diye adlandırılan öğretinin Atina'da rağbet gördüğü ama aynı zamanda eleştirildiği bir dönemdir. Mesela, Paul Woodruff'a göre bu öğretinin o dönemde eleştirilmiş olduğunun en iyi kanıtı Aristofanes'in *Bulutlar* adlı eseridir çünkü bu eserde geleneksel değerlerin 'yeni öğreti' kanalıyla tenkite uğraması ve değiştirilmesi eleştirilmektedir (2011: 91). Bu yeni öğreti, tarihçilerin (ör. Herodot), atomcuların (ör. Demokritos), Sofistlerin (ör. Protagoras, Hippias) ve tıpçıların (ör. Hipokrat) yöntem ve düşünceleriyle şekillenmişti. Hepsinin ortak noktası ise geleneksel düşünce ve değerleri sorgulama arzusu, insan olmanın ne olduğuna yönelik araştırmalar ve kelimelerin etkili kullanımındı (2011: 95). Sokrates de bu temel özellikleri paylaşıyordu fakat kendisi ne bir tarihçi ne bir atomcu ne bir Sofist ne de bir tıpçıydı. Onun bu yeni akımın bir üyesi olduğunu gösteren özellikleri ise etik konusunda bir yenilikçi olması, güçlü bir cesaret sergilemesi,

reden sınıflandırdığında, genel kanaatin aksine, *Kriton*, *Gorgias* ve *Sokrates'in Savunması*'nın 'aporetic' olarak adlandırılmayacağını öne sürer (2011: 217).

bireysel bilince hitap etmesi ve tabii ki onun 'elenchus' yöntemi-ydi (Woodruff, 2011: 105-106). O, bu temel özellikleri paylaşan farklı bir filozoftu. Örneğin, Sokrates de sofistler gibi retorîği etkin bir biçimde kullanıyordu ama bu disiplini ikna etme gayesiyle değil de düşüncelerini etkin bir şekilde açmak için kullanıyordu. Geleneksel Tanrı algısını eleştiriyordu ama atomcular gibi ateist bir bakış açısına da sahip değildi. Özetlenecek olursa, Sokrates 'yeni öğretî' denizinde yol almıştır ancak bu yolda gemisinin rotasını ahlaki bir yöne çevirerek hem metot hem de kendisine ve insanlığa seçtiği ve de layık gördüğü hedef olarak diğerlerinden farklılığını ortaya koymuştur.

Sokrates, yaşayışı ve öğretileri itibariyle dünya tarihinde çokça tartışılmış ve atıfta bulunulmuş bir filozoftur; örneğin, literatürde, İsa'yla olan benzerliği sıkça tartışılmıştır⁵. Felsefenin doğuşunu sağlayan doğa filozofları insandan ziyade tabiata ve 'arkhe' sorununa odaklanmıştı; Sokrates ise felsefenin merkezini 'insan'a yöneltmişti. Bir filozof olarak felsefe tarihinde o kadar büyük bir mihenk taşı konumuna gelmiştir ki kendisinden önceki filozoflar 'Presokratikler' şeklinde adlandırılmıştır. Kendisinden sonra gelen filozofları büyük ölçüde etkilediği gibi felsefe dünyasına Platon'u kazandırmıştır. Çağlar boyu, felsefeciler başta olmak üzere, edebiyatçılar, eğitimciler, teorisyenler ve hemen hemen her alandan araştırmacılar onu bir referans ve ilham kaynağı olarak değerlendirmişlerdir. İsmet Özel de bu düşünürlerden biridir. Birçok şiirinde ve yazısında Sokrates'e yapmış olduğu açık göndermelerin yanı sıra; etik, eleştirel bakış, muhalif tutum, ölüm, adalet ve yasa konularında Sokrates'ten ve onun en büyük takipçisi Platon'dan faydalandığını görmek mümkündür. Yaklaşık olarak iki bin dört yüz yıl önce mahkemeye verilip idama mahkûm edilme sürecinde Sokrates meşhur savunmasını yaparak hem suçlularına cevap

⁵ Her ikisi de maddî şeylere ilgi duymamışlar, takipçileri üzerinde müthiş bir etkileri olmuş, ilham verici olmuşlar, moral hayatı tanımlama gayretine girmişler ve şehit olmuşlardır. Her ikisinin de günümüze ulaşan tek bir yazıları yoktur ama buna rağmen Batı dünyasındaki etkileri bakımından çok farklı bir konumda yer almışlardır (Hattersley, 2009: 1).